

8. Инглегарт Рональд. Модернизация и постмодернизация. *Новая постиндустриальная волна на Западе*. Москва: 1999. С. 261-291.
9. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества. *Полис*. 1997. № 4. С. 18-28.
10. Инглхарт Р, Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития. Москва: Новое издательство. 2011. 464 с.
11. Канак Ф. Конфлікти та перехідний стан національного буття. *Філософська думка*. 1999. № 4. С. 72–77.
12. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Москва: 2000. 608 с.
13. Кремень В. Г. Філософія управління: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазинич, О. С. Пономарьов. Вид. 2-ге, допов. і переробл. Харків: НТУ «ХПІ». 2008. 521 с.
14. Лях В. В. Соціальні порядки і цінності як чинники економічного розвитку // *Філософія публічного управління* № 2/2018. С.18-24.
15. Маркс К. Злиденність філософії // Маркс К., Енгельс Ф. Твори, т. 4.
16. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества. Москва: 2011. 480 с.
17. Тоффлер Е. Третья хвиля. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ: 1996. С. 275–334.
18. Фаренік С. А. Управління соціальними процесами: побудова та реалізація соціальних моделей: монографія / С. А. Фаренік. Київ: Вид-во УАДУ. 2003. 368 с.

УДК: 347.471

Іван Зубар

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат економічних наук, старший викладач
e-mail: ivan.zubar@vspu.edu.ua

Юлія Онищук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат економічних наук, старший викладач
e-mail: onyshchuk@vspu.edu.ua

ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті надається теоретико-методологічне обґрунтування предикату інститутів громадянського суспільства з позиції адміністративних та організаційно-правових засад реалізації взаємовідносин з органами публічного управління для реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України.

Проаналізовано сучасні підходи щодо визначення сутності громадянських інститутів, визначено їх функції, основні складові, ознаки та форми правової взаємодії у публічному управлінні. Визначено правові засади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Вказано на нові сучасні тенденції розвитку інститутів громадського суспільства в Україні де простежується динаміка збільшення кількості громадських об'єднань за різними організаційно-правовими формами господарювання (громадські організації, благодійні організації, органи самоорганізації населення, громадські спілки, професійні спілки та їх об'єднання). Також помічено зростання рівня довіри громадян до цих організацій, що пояснюється метою їх діяльності – безпосередньо відстоювати суспільні інтереси на безкорисливій ініціативі та моральній мотивації. Аналіз статистичних даних також дозволив визначити низький рівень громадської активності та підвищення довіри громадян до діяльності громадських організацій.

Аргументується важливість інтеграції діяльності інститутів громадянського суспільства в систему публічного управління у прийнятті відповідальних рішень та у полі організаційно-правового забезпечення адміністративної реформи. Акцентується увага на тому, що взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади на місцевому рівні підвищує рівень децентралізації влади. Узагальнено форми правової взаємодії інститутів громадянського суспільства із публічною владою, які консолідовано у патерналістській, ліберальній та партиципаторній моделях. Визначено головні проблеми інтенсифікації процесів інтеграції інститутів громадянського суспільства у систему публічного управління.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, демократія, публічне управління.

Ivan Zubar, Yulia Onyschuk

CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS AS SUBJECTS OF PUBLIC GOVERNANCE

The article provides a theoretical and methodological justification of the predicate of civil society institutions from the standpoint of administrative and organizational and legal principles of relations with public administration for the implementation of democratic values enshrined in the Constitution of Ukraine. Modern approaches to defining the essence of civic institutions are analyzed, their functions, main components, features and forms of legal interaction in public administration are determined. The legal bases of the state policy of promoting the development of civil society in Ukraine are determined. The new current trends in the development of civil society institutions in Ukraine are indicated, where the dynamics of increasing the number of public associations in various organizational and legal forms of management (public organizations, charitable organizations, self-organization bodies, public unions, trade unions and their associations). There is also an increase in the level of public confidence in these organizations, which is explained by the purpose of their activities - to directly defend the public interest on selfless initiative and moral motivation. The analysis of statistical data also revealed a low level of public activity and increased public confidence in the activities of public organizations. The importance of integrating the activities of civil society institutions into the system of public administration in making responsible decisions and in the field of organizational and legal support of administrative reform is argued. Emphasis is placed on the fact that the interaction of civil society institutions and public authorities at the local level increases the level of decentralization of power. The forms of legal interaction of civil society institutions with public authorities, which are consolidated in paternalistic, liberal and participatory models, are generalized. The main problems of intensification of the processes of integration of civil society institutions into the system of public administration are identified.

Key words: civil society, civil society institutions, democracy, public administration.

Постановка проблеми. Розбудова громадянського суспільства в Україні є детермінантою забезпечення прав і свобод громадян, та умовою утвердження демократичних підвалин сучасного світу. Інститути громадянського суспільства є інструментом забезпечення нормальних і гідних умов життя громадян та гарантом демократії. Світовий досвід ілюструє найбільш ефективну інституційну систему громадянського суспільства, в якій гармонізовано діяльність інститутів громадянського суспільства та органів публічного управління. Отже, перспективи успішної роботи органів влади у розв'язанні більшості суспільних проблем у здатності до налагодження співпраці із громадськістю, що передбачає об'єднання з метою прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних підходів до визначення інститутів громадянського суспільства займаються учені В. Докаленко, Ф. Мальчиков, О. Толстанов. Питанням використання ресурсного потенціалу інститутів громадянського суспільства та їх співпраці з органами публічного управління присвячені

праці В. Кононенка, С. Лапшина, Л. Оліфіренко, М. Рудяка, С. Сороки та С. Лізаковської.

Мета статті полягає у вивченні основних теоретичних аспектів становлення, функціонування та розвитку інститутів громадянського суспільства як суб'єкта публічного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою ознакою сталості громадянського суспільства є вільне функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію та захист прав та інтересів. Варто зазначити, що публічність державного управління укріплюється за умови посилення ролі саме громадянських інститутів, їх скорочення прослідковується лише за умов тоталітаризації та узурпації влади, коли вона втрачає основний елемент демократичної моделі управління.

Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки визначено, що партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України, зокрема щодо свободи та особистої недоторканності громадян, свободи слова і думки, свободи вираження поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, участі громадян в управлінні державними справами [6]. Учені В. Кононенко та С. Лапшин у своїх дослідженнях [4] вказують на основні ознаки, які притаманні виключно громадянському суспільству:

- формується із недержавних соціальних інститутів;
- утворення інститутів громадянського суспільства ініційовано політично активними та свідомими громадянами;
- основною метою є захист суспільних інтересів.

Громадянське суспільство в Україні, як наголошує Ф. Мальчиков, займає проміжну роль між суспільством та державою відповідно до цього визначається його роль у суспільстві та державі. Така роль інститутів громадянського суспільства визначається функціями громадянського суспільства: інтегральною, інструментальною, дистрибутивною, регулятивною, управлінською, комунікативною, нормативною, ціннісною, контролюючою, функціями протистояння і критичного відображення [5]. Дані функції сьогодні можуть бути реалізовані через інтеграцію інститутів громадянського суспільства у систему публічного управління.

Для належного розкриття взаємодії інституту громадянського суспільства та публічної адміністрації, необхідно визначити теоретичний аспект даного предикату. Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» № 153 від 15. 02. 2002 року [9] передбачено, що інститути громадянського суспільства – громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, недержавні засоби масової інформації, легалізовані відповідно до законодавства України. Згідно з Енциклопедичним словником з державного управління [2] до інститутів громадянського суспільства відносять політичні партії, котрі не представлено у владі, громадські рухи, благодійні, релігійні, молодіжні та дитячі громадські організації, творчі та професійні спілки, об'єднання роботодавців, недержавні ЗМІ. До основних ознак інститутів громадянського суспільства учені [11] відносять:

- громадський характер – незалежність від органів публічного управління;
- некомерційний характер – відсутність мети заробітку та розподілу прибутку від діяльності між засновниками та учасниками, що унеможливорює отримання доходу для діяльності таких організацій;
- добровільний характер – створення за ініціативою громадян та визначення цілей і способів їх діяльності на розсуд громадян.

В Україні правові засади державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства закладені у Конституції, законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», а також Законах України, що

визначають засади діяльності та правовий статус інститутів громадянського суспільства: «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про органи самоорганізації населення», «Про свободу совісті та релігійні організації», та інших.

Впродовж 2015-2021 років кількість інститутів громадянського суспільства суттєво зросла (табл.1), це можна пояснити зростанням глобальних викликів у сфері розвитку світової демократії. Зокрема, протягом останніх років більшість громадських релігійних, волонтерських та благодійних організацій посилили свою діяльність у розв'язанні проблемних питань армії, ветеранів антитерористичної операції, громадян, постраждалих внаслідок збройного конфлікту. Починаючи з 2020 року, інститути громадянського суспільства роблять значний внесок у розвиток медицини, лікування та запобігання поширенню коронавірусу COVID-19, боротьбу з наслідками епідемії.

Таблиця 1

Динаміка зростання кількості громадських об'єднань в Україні

Тип громадських організацій та об'єднань	Роки						+/-
	2015	2016	2017	2018	2019	2021	
1. Недержавні організації:							
- громадські організації	64526	70321	75988	80461	84608	92470	27944
- профспілки та об'єднання профспілок	25853	26321	27070	27601	28026	28713	2860
- благодійні організації	13579	15384	16837	17726	18433	19812	6233
- об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ)	15719	17109	26080	27999	29916	32 408	16689
2. Органи самоорганізації населення (ОСН)	1358	1415	1497	1552	1572	2054	696
- громадські спілка/Спілки об'єднань громадян	526	753	990	1254	1455	1875	1349

Джерело: за даними Державної служби статистики України [8]

Згідно з даними Державної служби статистики України, відбулося збільшення кількості інститутів громадянського суспільства за організаційно-правовими формами господарювання: громадські організації – на 27944 (з 64526 станом на 1 січня 2015 року до 92470 станом на 1 січня 2021 року), громадські спілки – на 1349 (з 526 до 1875), благодійні організації – на 6233 (з 13579 до 19812), професійні спілки та їх об'єднання – на 2860 (з 25853 до 28713 відповідно), органи самоорганізації населення – на 696 (з 1358 до 2054 відповідно) [8]. Позитивні показники розвитку інститутів громадянського суспільства свідчать про те, що громадська діяльність в Україні активно інтегрується у сферу комунікативно-інформаційних та управлінсько-демократичних відносин публічного управління. Розглядаючи позитивні тенденції розвитку громадських інститутів та їх ресурсний потенціал у частині сприяння розв'язанню проблем у сфері публічного управління, погодимось із дослідженням Л. Оліфіренко, яка до позитивних зрушень у цьому напрямку відносить:

- розширення типів громадських організацій, їх кількісне збільшення, що сприяє розв'язанню проблемних суспільних дискусій та протестів;

- зростання довіри громадян до інститутів громадянського суспільства та бажання фінансово підтримувати їхню діяльність;

- безпосередня орієнтація громадян на результативність та успішність діяльності громадських інститутів, які активно беруть участь у проведенні важливих реформ у країні;

- ухвалення нових норм та внесення змін у законодавство (про конкурс на фінансування громадських організацій, зміни до трудового законодавства щодо трудових мігрантів тощо);

- впровадження інноваційних управлінських інструментів прямої демократії на рівні місцевого самоврядування (розвиток бюджетів участі в громадах, єдиної системи місцевих

петицій) щодо сприяння розв'язанню місцевих проблем [7].

Однак, варто зауважити, що аналіз статистичних даних дозволив визначити низький рівень громадської активності, адже лише 17% населення регулярно залучаються до активної громадської діяльності, а більше 83% взагалі не беруть участі у діяльності жодного громадянського інституту [8]. При цьому, прослідковується підвищення довіри громадян до діяльності громадських організацій та зниження стосовно до структур влади. За даними Інституту соціології Національної академії наук України, у 2020 році громадським організаціям та благодійним фондам довіряли 40% респондентів. Це можна пояснити тим, що інститути громадянського суспільства покликані безпосередньо відстоювати суспільні інтереси, підтримувати високий рівень довіри, партнерства та толерантності демократичними способами, використовуючи свій вплив для досягнення поставленої мети, мотивуючись обов'язком перед громадою, а не матеріальною вигодою, що мінімізує факти корупції та маргінальності.

Фінансова підтримка участі громадянських інститутів у публічному управлінні нашої держави активно лобіюється міжнародними інститутами та неурядовими організаціями іноземних держав. Завдяки цьому реалізована велика кількість грантових проєктів, зокрема: програми антикорупційної діяльності, створення консалтингових фірм, забезпечення інформаційної підтримки громад, розробка засобів електронного врядування та ін.[7].

У працях вітчизняних науковців зазначається, що до функцій інститутів громадянського суспільства в Україні варто віднести наступні:

- забезпечення участі організацій громадянського суспільства у створенні та реалізації публічної влади;
- запровадження контролю та посилення впливу громадськості на діяльність органів публічного управління;
- участь інститутів громадянського суспільства у правозастосовній діяльності держави;
- участь інститутів громадянського суспільства у правоохоронній діяльності держави [11].

Вчені також виділяють основні форми правової взаємодії у публічному управлінні, притаманні інститутам громадянського суспільства:

- участь в обговоренні та розробці нормативних актів;
- участь у правозастосовчій діяльності – громадський контроль за наданням соціальних послуг;
- участь у правоохоронній діяльності – охорона громадського порядку;
- співпраця у спільній підготовці кадрів органів влади та представників інститутів громадянського суспільства;
- виконання спільних заходів соціального характеру, дослідницької та інформаційної діяльності [3, 10].

Зазначені форми правової взаємодії громадських інститутів із публічною владою можна консолідувати у певній моделі, котрих учені виділяють три: патерналістську, ліберальну та партиципаторну.

Для патерналістської моделі характерним є тотальний контроль з боку влади, у тому числі й функціонування громадянського суспільства. Така модель є характерною для країн з жорстким авторитарним устроєм.

Ліберальна модель передбачає контроль влади з боку громадянського суспільства в особі його інститутів. Вона більш адаптована до країн із демократичним устроєм.

Партиципаторна модель достатньо нова та передбачає всебічну демократизацію суспільства, соціальну та політичну самореалізацію особистості та подолання системи відчуження громади від політики. Найважливішим механізмом реалізації цієї моделі учені вважають референдум, прямі вибори та можливість відкликання представників влади [7]. Такий підхід можна вважати найбільш прогресивним, оскільки контакти громадянських інститутів у площині публічного управління мають бути партнерськими та із взаємною відповідальністю, оскільки загальна мета даних суб'єктів – розвиток держави й забезпечення

суспільного добробуту [1].

Сучасний стан інтеграції діяльності інститутів громадянського суспільства в систему публічного управління суттєво гальмується проблемою відсутності механізмів їх взаємодії. Тобто необхідно створити умови для партнерських відносин між громадянським суспільством і владою, що в майбутньому утворить сприятливі умови для ефективних та плідних взаємовідносин. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади на місцевому рівні підвищує рівень децентралізації влади. Вдосконалення механізмів їх взаємодії крім наведених вище позитивних процесів дає можливість вдосконалити систему місцевого самоврядування, розвивати громадянське суспільство, підвищувати рівень місцевої демократії, активізувати діяльність представників місцевих громад [4].

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу, можемо стверджувати, що публічне управління не може існувати без інститутів громадянського суспільства. Оскільки саме інститути громадянського суспільства мають значний вплив на органи публічної влади, а його значущість є важливою складовою, яка відрізняє публічне управління від державного адміністрування. Інститути громадянського суспільства зміцнюють публічну владу, роблячи її більш наближеною до громадян. Водночас розвиток інститутів публічної влади являється необхідною умовою формування і розвитку громадянського суспільства в Україні, у якому громадяни мають більше можливостей захищати свої інтереси в різних сферах громадського життя. Таким чином, ефективність реалізації заходів відображає зусилля публічних адміністрацій та залучення інститутів громадянського суспільства у сферах громадського життя під час внесення поправок до нормативно правових актів у частині реформування відповідних сфер.

Концепція взаємодії органів публічного управління з громадянським суспільством спрямована на посилення процесу демократизації влади, розвиток і зміцнення недержавних організацій, посилення їхнього зв'язку та є виразом налаштування органів влади до співробітництва з інститутами громадянського суспільства з метою подальшого вдосконалення партнерських відносин.

Список використаних джерел:

1. Докаленко В. В. Теоретичні підходи до визначення інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 154-160.
2. Енциклопедичний словник з державного управління. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/l_168_62903572.pdf
3. Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
4. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава: співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1713>.
5. Мальчиков Ф. В., Толстанов О. К. Роль інститутів громадянського суспільства в публічному адмініструванні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 93-99.
6. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 р. № 487/2021. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4872>.
7. Оліфіренко Л. Рудяк М. Використання ресурсного потенціалу інститутів громадянського суспільства щодо регулювання зайнятості населення та міграційних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1. С. 20-37.
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р.

№ 153. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-BF#Text>.

10. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 3 лютого 2011 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

11. Сорока С. В., Лізаковська С. В. Особливості інституціоналізації співпраці органів публічного управління з організаціями громадянського суспільства. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. № 2. С. 161-169.

УДК 351

Ірина Юник

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат наук з державного управління, доцент
e-mail: iryna.yunyk@vspu.edu.ua

Юрій Хіміч

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності
281 Публічне управління та адміністрування
e-mail: yurahtc98@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Досліджено сучасний стан формування та реалізації антикорупційної політики в Україні. З'ясовано, що сьогодні корупція в Україні є серйозною проблемою, визнана політичним керівництвом держави, вітчизняними та зарубіжними аналітиками, відповідними міжнародними інституціями. Встановлено, що значний розвиток антикорупційного законодавства відбувся у 2014 р. В Україні сформовано нову трирівневу систему планування запобігання та виявлення корупції, на жаль, лише де-юре. З'ясовано, що перша антикорупційна стратегія не стала ефективним інструментом антикорупційної політики через низьку інституційну спроможність Національного агентства з питань запобігання корупції, відсутність чітких показників виконання стратегії. Виявлено, що проєкт нової Антикорупційної стратегії спрямований на злагодженість та системність антикорупційної діяльності усіх органів публічної влади. Також з'ясовано, що антикорупційні програми органів публічної влади, а також інститут уповноважених осіб не стали ефективним інструментом боротьби з корупцією.

Проаналізовано діяльність НАЗК як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Виявлено, що НАЗК досягнуло значних успіхів у своїй діяльності через розробку, модернізацію необхідних антикорупційних реєстрів і порталів, долучення до розвитку відкритих даних в Україні, створення Офісу розбудови доброчесності та Школи доброчесності. З'ясовано, що інститути громадянського суспільства та міжнародні організації (Громадська рада, Центр Протидії Корупції, Центр політико-правових реформ, Незалежний антикорупційний комітет з питань оборони, Трансперенсі Інтернешнл Україна та інші) беруть активну участь у формуванні та реалізації антикорупційної політики в Україні. Авторами наголошено, що сьогодні сформовано основи антикорупційного законодавства, створено антикорупційну інфраструктуру, однак масштаби корупції в Україні суттєво не зменшуються.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, Антикорупційна стратегія, державна програма з виконання Антикорупційної стратегії, антикорупційні програми, Національне агентство з питань запобігання корупції.